

УДК 351.83:331.5 (477)

<https://doi.org/10.62664/cpa.2025.01.15>

Володимир КУШНІРЮК,

доцент кафедри публічного управління

та адміністрування,

кандидат психологічних наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>

Олександр БІЛОЦЬКИЙ,

доцент кафедри публічного управління

та адміністрування,

кандидат юридичних наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5256-5105>

(© КУШНІРЮК В., БІЛОЦЬКИЙ О., 2025)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО СІМ'Ї ТА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПСИХОЛОГО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті на основі вивчення наукової (правничої, педагогічної, психологічної та ін.) літератури останнього часу, чинного нормативно-правового забезпечення політики Української держави щодо сім'ї та дітей, аналізу результатів соціологічних досліджень та опитувань населення України з означеної проблематики розглядаються питання забезпечення прав сім'ї та дітей в умовах російсько-української війни, що триває вже понад десять років; показано, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства першочерговим завданням держави є гарантування та реалізація конституційних положень щодо побудови соціальної

державності в Україні, невід'ємним складником якої є увага до інституту сім'ї, зважена, продумана сімейна політика, охорона дитинства, материнства і батьківства; з'ясовано, що в умовах російсько-української війни надважливо зрозуміти проблеми та ризики для української сім'ї, що є базовим інститутом суспільства, а також її роль у цих екстремальних умовах; доведено, що від війни найбільше потерпають саме діти, психологічний стан дітей характеризується високою емоційністю, важкістю контролю і розпізнавання своїх емоцій, відчуються наслідки нагромадженого тривалого стресу, більша складність у виконанні завдань, замкненість, апатія; проаналізовано чинне нормативно-правове забезпечення державної політики України щодо сім'ї та дітей, зроблено висновки про наявність серйозних невирішених соціальних проблем, що потребують нагального розгляду; акцентовано увагу на тому, що на цьому шляху багато залежатиме від злагодженості спільних дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, соціально відповідального бізнесу та громадянського суспільства в площині відношення до проблеми забезпечення сприятливих умов з боку держави та її громадян для всебічного розвитку сім'ї як основи суспільства.

Ключові слова: Українська держава, суспільство, суспільний розвиток, політика, сім'я, сімейне оточення, державна політика, демографічна політика, демографічний потенціал, державна політика щодо сім'ї, напрямки державної сімейної політики, принципи державної сімейної політики, органи виконавчої влади, уповноважений орган, сімейні відносини, правове регулювання, психологічний супровід сім'ї, психолого-правовий аспект, соціальна структура, соціальний інститут, соціальна група, російсько-українська війна.

Volodymyr KUSHNIRIUK,
Associate Professor Department of Public

Administration and Management,
Candidate of Psychological Sciences, Associate professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>

Oleksandr BILOTSKYI,
Associate Professor of the Department
of Public Management and Administration,
Candidate of Law, Associate Professor
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5256-5105>
(© KUSHNIRIUK V., BILOTSKYI O., 2025)

**STATE POLICY OF UKRAINE ON FAMILY AND CHILDREN
IN WAR CONDITIONS:
PSYCHOLOGICAL AND LEGAL ASPECT**

The article examines the issues of the recent scientific (legal, pedagogical, psychological, etc.) literature, current and prospective regulatory and legal support for the policy of the Ukrainian state regarding family and children, and analysis of the results of sociological research and surveys of the population of Ukraine on the above-mentioned issues ensuring the rights of families and children in the context of the Russian-Ukrainian war, which has been going on for over ten years; It is shown that at the current stage of development of Ukrainian society, the primary task of the state is to guarantee and implement constitutional provisions on building social statehood in Ukraine, an integral part of which is attention to the institution of the family, a balanced, well-thought-out family policy, and the protection of childhood, motherhood, and fatherhood; It was found that in the conditions of the Russian-Ukrainian war it is extremely important to understand the problems and risks for the Ukrainian family, which is the basic institution of society, as well as its role in these extreme conditions;

It has been proven that children suffer the most from war. The psychological state of children is characterized by high emotionality, difficulty in controlling and recognizing their emotions, the effects of accumulated long-term stress are felt, there is greater difficulty in completing tasks, withdrawal, and apathy; the current regulatory and legal framework for the state policy of Ukraine regarding family and children was analyzed, conclusions were drawn about the presence of serious unresolved social problems that require urgent consideration; attention is drawn to the fact that on this path much will depend on the coordination of joint actions of state authorities and local governments, socially responsible business and civil society in terms of their attitude to the problem of ensuring favorable conditions on the part of the state and its citizens for the comprehensive development of the family as the foundation of society.

Key words: *Ukrainian state, society, social development, politics, family, family environment, state policy, demographic policy, demographic potential, state policy on the family, directions of state family policy, principles of state family policy, executive authorities, authorized body, family relations, legal regulation, psychological support for the family, psychological and legal aspect, social structure, social institute, social group, Russian-Ukrainian war.*

Постановка проблеми. У всьому світі визнано, що сім'я є інтегральним показником суспільного розвитку, який віддзеркалює моральний стан суспільства і є могутнім чинником формування демографічного потенціалу. Державна сімейна політика має свій особливий предмет впливу – сім'я і сімейні відносини, що є специфічним, конкретним і таким, що відрізняється від інших напрямків державної політики. Відповідно – є свої завдання і мета, що можна сформулювати як розвиток, зміцнення інституту сім'ї, створення сприятливих умов з боку держави для виконання сім'єю своїх функцій. Важливе методологічне значення має, з одного боку, розрізнення понять, специфіки й об'єкта впливу сімейної,

соціальної, демографічної політики, а з іншого – взаємозв'язки різних галузей державної політики. Державна сімейна політика як складник усієї соціальної політики України та пріоритетний напрямок діяльності Уряду має здійснюватися цілеспрямовано, виважено, відповідно до передових європейських стандартів та з використанням позитивного європейського і світового досвіду в цій сфері. Водночас, в умовах російсько-української війни, що триває вже понад десять років, кардинально змінюються завдання держави щодо сім'ї, батьківства та дитинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом до розгляду сімейної проблематики в своїх наукових розвідках зверталися фахівці в галузі науки педагогіки, психології, права, соціології, державного управління, зокрема О. Антонова (здійснила класифікацію суб'єктів реалізації державної сімейної політики) [1], О. Безносок (розглядає особливості соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців [2], Г. Грабовська, К. Галатенко (досліджують виклики сьогодення щодо прийомної сім'ї як форми опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування) [3], І. Клименко, О. Конєв (аналізують процеси вивчення інтенсивності та видів насилля у сім'ях військовослужбовців [4], Н. Куб'як, Д. Романюк (вивчають соціально-педагогічну роботу з дистантними сім'ями [5], А. Курчатова (переймається проблематикою сучасної української сім'ї та її поглядами на формування патріотизму в дітей старшого дошкільного віку [6], О. Мальцева (розглядає прикладні аспекти моніторингу та оцінки якості стану надання соціальних послуг сім'ям і дітям) [8], І. Мельник (аналізує нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями в Україні) [9], Л. Моргай (описує роботу соціального працівника з проблемними сім'ями) [10], О. Оксенюк (досліджує теоретико-прикладні аспекти соціально-педагогічної роботи з сім'ями трудових мігрантів) [11], О. Проценко (вивчає питання формування механізмів державного

управління в роботі з дітьми, які проживають у сім'ях у складних життєвих обставинах) [16], О. Рибак (досліджує проблеми виховання дітей в сім'ях батьків з інвалідністю [17], Т. Руденко, О. Потіщук (досліджують сімейне виховання та аналізують стратегії державної сімейної політики в сучасній Україні) [18], С. Сітнік (аналізує державну сімейну політику та механізми її реалізації на регіональному рівні) [20], Л. Слюсар (розглядає українську родину в умовах війни) [21], М. Сурякова, І. Учитель (вивчають сім'ю в системі цінностей сучасних українців [22], Ю. Труфанова (аналізує стан надання в умовах воєнного стану державних соціальних допомог малозабезпеченим сім'ям [23], А. Ярошенко (розглядає замісну сім'ю: від мотивації до успішного виховання дітей) [25] та ін. Водночас, лише поодинокі статті [1; 16; 18; 20] написано в галузі науки державного управління, по суті всі вони з'явилися до початку повномасштабного вторгнення на суверенну українську територію російського війська, що максимально оголило проблеми сім'ї: і відносини між батьками, і відносини між дітьми, і відносини між сім'єю та державою, і відносини між сім'єю та соціумом.

Мета статті. Саме тому метою нашої статті й стало висвітлення ролі Української держави у формуванні державної політики в умовах російсько-української війни та стан її реалізації органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, державна сімейна політика є важливим політичним інструментом впливу на забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішу реалізацію сім'єю своїх функцій і поліпшення її життєвого рівня, підвищення значущості сім'ї як основи суспільства, зміцнення і розвиток соціального інституту сім'ї в цілому.

Відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України *«1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства. 2. Сім'ю складають особи,*

які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, потребою догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно. Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає. 3. Права члена сім'ї має одинока особа. 4. Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства» [19].

Дотичним до поняття «сім'я» є й поняття «сімейне оточення». Сімейним оточенням є середовище, у якому дитина зростає, отримує догляд та виховання, формується її особистість, що складається з батька, матері (одного з них) та інших родичів чи близьких осіб (брати, сестри, баба, дід, вітчим, мачуха) або осіб, до яких дитина влаштована на виховання в порядку, установленому законодавством [15].

Державна сімейна політика є важливим інструментом впливу на забезпечення умов для всебічного розвитку сім'ї та її членів, найповнішої реалізації сім'єю своїх функцій і поліпшення життєвого рівня, зміцнення і розвитку соціального інституту сім'ї в цілому.

Основними напрямками державної сімейної політики є:

- формування у свідомості людей розуміння важливості ролі сім'ї в житті суспільства, вихованні нового покоління, забезпеченні суспільної стабільності та прогресу;

- сприяння відродженню традиційно міцної, працьовитої, економічно спроможної сім'ї на основі нових соціально-економічних відносин, національних традицій та впровадження кращого світового досвіду; пропагування й забезпечення наступності поколінь;

- створення умов для повної реалізації економічних, соціальних і демографічних функцій сім'ї; ужиття заходів для захисту інтересів сім'ї і

дітей, їхньої соціальної підтримки в період соціально-економічної трансформації суспільства;

- формування в населення культури планування сім'ї, народження бажаної кількості дітей з урахуванням сучасного розвитку медицини, налагодження ефективної системи підготовки молоді до сімейного життя, пропагування авторитету шлюбу;

- усебічна соціально-економічна підтримка молодих сімей;

- сприяння поширенню сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, профілактика дитячої бездоглядності, жебракування, запобігання правопорушень;

- створення в державі єдиної соціальної інфраструктури з метою обслуговування сім'ї та виконання завдань, пов'язаних з її життєзабезпеченням [12].

Згідно з Концепцією державної сімейної політики [12], основними принципами державної сімейної політики є:

- суверенітет й автономія сім'ї в ухваленні рішень щодо свого розвитку. Цей принцип забезпечується зведенням до мінімуму втручання в суто сімейні справи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, політичних партій, громадських організацій, релігійних конфесій, крім випадків, передбачених законодавством;

- диференційований підхід до надання державою гарантій соціального захисту сім'ї, що гарантує сталий рівень життя сім'ї шляхом створення для працездатних її членів належних умов і робочих місць для економічного забезпечення благополуччя своєї сім'ї та соціально гарантований рівень життя непрацездатним її членам (або працездатним, які за певних обставин потребують державної підтримки), пенсіонерам та особам з інвалідністю, рівні права сімей і всіх її членів на підтримку держави;

– паритетна рівновага та партнерство між жінками й чоловіками в усіх сферах життя – надання жінкам і чоловікам рівних можливостей для повної реалізації в трудовій та суспільній діяльності, виявлення здібностей і талантів, виховання дітей і вільний та справедливий розподіл сімейних обов’язків;

– соціальне партнерство сім’ї та держави, що здійснюється на основі розподілу відповідальності за сім’ю між батьками, дітьми, іншими членами сім’ї та державою, сприяння захисту сім’ї від злиднів й обмежень, пов’язаних з вимушеною міграцією, надзвичайними ситуаціями техногенного та природного характеру, воєнними конфліктами;

– пріоритетність інтересів кожної дитини незалежно від того, у якій сім’ї вона виховується, забезпечення виживання й захисту дитини, її повноцінного, фізичного, психічного, інтелектуального та соціального розвитку;

– наступність поколінь, що забезпечується передаванням нащадкам сімейних, національних і культурних здобутків, традицій, звичаїв [12].

На сучасному етапі розвитку українського суспільства першочерговим завданням держави є гарантування та реалізація конституційних положень щодо побудови соціальної державності в Україні, невід’ємним складником якої є увага до інституту сім’ї, зважена, продумана сімейна політика, охорона дитинства, материнства і батьківства.

У Концепції державної сімейної політики, ухваленій Верховною Радою України ще 17 вересня 1999 року, визначаються шляхи розв’язання однієї із найважливіших загальносуспільних проблем України – стабільного існування та розвитку сім’ї, поліпшення її життєвого рівня, створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов і гарантій для життєвого визначення, інтелектуального, духовного, фізичного розвитку особистості починаючи з дитячого віку. Вона ґрунтується на визнанні пріоритету сім’ї в житті демократичного суспільства, її ролі в

гуманістичному вихованні нового покоління. Державна сімейна політика має стати складником усієї соціальної політики України [12].

У Рекомендаціях парламентських слухань на тему: «Сімейна політика України – цілі та завдання» зазначається, що ситуація, яка склалася в державі на цей час, потребує визнання сімейної політики одним із пріоритетних складників комплексної державної політики, об'єднання зусиль органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства навколо гасла *«Інвестиції в українську родину – це інвестиції в майбутнє України»* [13].

Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням від 26 серпня 2020 року № 1057-р затвердив Концепцію реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей [14]. Метою Концепції є визначення та впровадження ефективної моделі взаємодії між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування для реалізації державної політики соціального захисту населення та захисту прав дітей із забезпеченням сервісного підходу до надання соціальних послуг та дотриманням принципу їх максимальної доступності для споживачів, а також здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства у зазначеній сфері [14].

Водночас, сімейна сфера нині характеризується низкою явищ, суттєво ускладнених насамперед російсько-українською війною, що триває вже багато років. Реалії сьогодення свідчать, що часто порушується взаєморозуміння, відносини в сім'ї, що загрожує її функціонуванню. Сучасні соціальні умови, які склалися в країні, породили в більшості людей розгубленість, неспроможність адаптуватися до нових реалій життя, що, своєю чергою, поглибило одвічно наявну проблему батьків і дітей.

Зважаючи на особливу роль дітей як представників наступного покоління, яке буде відбудовувати Україну, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2024 року № 1201-р було затверджено

Стратегію забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки та затверджено операційний план заходів на 2024–2026 роки з її реалізації [15]. Ця Стратегія визначає забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні як ключове завдання державної політики, що має важливе значення для збереження та розвитку людського капіталу України, набуття членства в ЄС та передбачає реформування системи догляду та підтримки дітей для забезпечення найкращих інтересів кожної дитини [15].

Водночас, як зазначає Л. Слюсар, *«складні і трагічні періоди соціально-демографічних випробувань, найбільшими з яких є війни, не тільки міняють умови життєдіяльності населення, але і впливають на соціальні інститути суспільства, створюючи численні ризики розвитку, «перебудовуючи» ієрархію функцій і націлюючи їх на збереження соціального організму та людського потенціалу країни. Сім'я – як базовий інститут суспільства – зазнає потужного впливу війни і тих деструктивних процесів, що продукує війна. Саме сім'я є одним із основних інститутів, що сприяє продовженню життєдіяльності населення, а отже, і всього суспільства в цих критичних умовах»* [21].

Повномасштабна війна росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року, перервала природний процес життєдіяльності та розвитку української родини, змінила умови її життєдіяльності, загострила наявні і спровокувала нові проблеми і ризики. Загибель значної кількості людей (військовослужбовців і цивільного населення, у тому числі понад 600 дітей), вимушена масова міграція всередині країни та за її межі стали причинами деформації та часткової дезорганізації демографічного та соціально-економічного розвитку. У цих умовах надважливо зрозуміти проблеми та ризики для української сім'ї, що є базовим інститутом суспільства, а також її роль у цих екстремальних умовах [21].

Всеукраїнське соціологічне опитування, проведене *Київською школою економіки* та *InfoSapience* у січні 2024 року на запит Міністерства соціальної політики та за фінансової підтримки ЮНІСЕФ демонструє громадську думку щодо ефективності державної соціальної політики в Україні, поінформованості людей про соціальні послуги та можливість скористатися ними, впливу соціальних програм на громадян та сім'ї з дітьми.

Результати опитування свідчать, що в сучасних умовах лише 23 % сімей з дітьми визнали систему соціальної підтримки ефективною, у той час як 47 % оцінюють її як неефективну. 61 % опитаних, у яких є діти, не задоволені грошовою підтримкою від держави, що на 6 п.п. більше, ніж рівень задоволеності опитаних загалом. Найвищим рівень незадоволеності соціальними виплатами є в домогосподарствах з дітьми до 5 років – 69 % опитаних. Рівень поінформованості про соціальні послуги є критично низьким. Лише 3 %, включаючи сім'ї з дітьми, мають чітке уявлення про їх зміст. Респонденти з домогосподарств, у яких є особи з інвалідністю, менш задоволені соціальними послугами (49 % проти 66 % серед тих, хто їх не отримує) [7].

Більшість опитаних наголошують на потребі: розширення соціальних послуг для вразливих груп та сімей з дітьми на рівні місцевої влади (53 % респондентів), поліпшення доступу до послуг з догляду за дітьми (25 % серед сімей із дітьми до 5 років, 17 % з дітьми 6–14 років), підтримки освіти для дітей шкільного віку (47 % серед сімей з дітьми 6–14 років та 53 % серед сімей з дітьми 15–17 років) [7].

Окрім цього, дослідження [7] висвітлює бачення людей, у тому числі сімей з дітьми, напрямків удосконалення соціальної політики України, зокрема щодо соціальних виплат, соціальних послуг, усиновлення, пенсійного забезпечення, підтримки сімей ветеранів тощо.

Проте найбільше від війни потерпають саме діти. Про це свідчать результати соціологічного дослідження щодо психологічної підтримки дітей та сімей в умовах повномасштабної війни, проведене благодійним фондом «Голоси дітей» [24].

Якщо на початку вторгнення психологічний стан дітей характеризувався високою емоційністю, важкістю контролю і розпізнавання своїх емоцій, то наразі є наслідки нагромадженого тривалого стресу, більша складність у виконанні завдань, замкненість, апатія. Психологи відзначають, що війна шкодить когнітивним здібностям дітей (пам'ять, увага, швидкість реакцій), якості та комунікації з однолітками (проблеми соціалізації дітей молодшого віку, дезадаптація під час соціальної взаємодії дітей середнього та старшого шкільного віку) та батьками/опікунами (нерідкі прояви конфронтації, нерозуміння, агресії). Оскільки фізично війна більш гостро відчувається в прифронтових областях, то її вплив на місцевих дітей є більш гострим. Діти, які проживають поблизу фронту, частіше стикаються з травматичними подіями: руйнування житла, смерть близьких, тілесні ушкодження тощо. Окрім того, на прифронтових територіях діти навчаються онлайн, що також шкодить їхній соціалізації [24].

Психологи зауважують, що запити від депортованих дітей чи дітей – *внутрішньо переміщених осіб* (ВПО) сильно відрізняються від запитів решти, оскільки вони частіше за інших стикалися з проявами насильства, травмами та втратами. Їхні запити найчастіше безпосередньо пов'язані з війною, тоді як запити людей з інших регіонів часто належать до питань повсякденного життя: проблем у дитячо-батьківських взаєминах, відносин з однолітками, проблем соціалізації тощо. Ті діти, які вже повернулися із-за кордону, стикаються з серйозними проблемами, оскільки не мають адаптаційного механізму до стресу, що вже сформувався у інших. Поширеною серед них є самоушкоджувальна поведінка. Існують проблеми

зі страхами та тривожністю серед тих, хто виїхав в іншу країну і продовжує там жити [24].

Крім того, однією із найбільш болісних соціальних проблем, що вразила українське суспільство в умовах війни, є роз'єднаність сімей. Ця проблема не тільки порушує основи людської гідності та благополуччя, але й має серйозні наслідки для психологічного та емоційного стану осіб, які опинилися в різних частинах країни або навіть за її межами. Україна, зазнаючи складних випробувань на шляху до збереження територіальної цілісності, стала свідком трагічних наслідків війни, серед яких істотно розривання сімейних зв'язків. Ця роз'єднаність віддзеркалюється в тисячах історій розділених сімей, розчавлених долею та втратою спільного життя у власному домі. У ході тривалої російсько-української війни, коли люди змушені залишати свої домівки та шукати притулку в безпечніших регіонах або за кордоном, роз'єднаність сімей стає глибокою раною для українського суспільства. Це явище не тільки руйнує структуру сімей, але й має значний вплив на соціальну та економічну стабільність країни.

Висновки. Розуміння сім'ї однією із головних цінностей у житті людини і суспільства, створення сприятливих умов для повноцінного розвитку та виховання гармонійної особистості має бути завданням усіх рівнів державної влади. Основні завдання державної сімейної політики закріплено в державних стратегіях, концепціях, програмах та законодавчих актах. Водночас, варто реалізовувати державну сімейну політику на різних рівнях влади, вирішувати серйозні соціальні проблеми, що впливають на стан інституту сім'ї, створювати сприятливі умови для його всебічного розвитку.

Таким чином, пріоритети державної сімейної політики, закріплені в нормативно-правових актах, спрямовано на розбудову соціальної державності в Україні, захист прав і свобод людини і громадянина. У той же час в Україні наявні серйозні невирішені соціальні проблеми, що

потребують нагального вирішення як у ході російсько-української війни, так і в повоєнний період. Багато що залежатиме на цьому шляху від злагодженості спільних дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування на державному і регіональному рівнях, відношення до проблеми забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку сім'ї як основи суспільства з боку держави та її громадян. Дослідження проблеми роз'єднаності сімей у контексті війни також є актуальним завданням для нашого суспільства. Від держави вимагається комплексний підхід до розуміння причин, наслідків та можливих шляхів вирішення цієї складної проблеми з метою забезпечення захисту та підтримки всіх постраждалих сімей і насамперед – дітей.

Перспективи подальший досліджень. На часі перед науковцями, у тому числі і в галузі публічного управління та адміністрування, постають проблеми щодо дослідження проблем сім'ї перед екзистенційними викликами війни, специфіки психологічної допомоги військовикам та членам їхніх родин в умовах громади, гендерних проблем сім'ї в умовах війни, проблем домашнього насильства крізь призму війни, деструктивних впливів війни на соціалізацію дитини в сім'ї, соціально-психологічний супровід родини в умовах стресу і війни, соціальної адаптації внутрішньо переміщених сімей з дітьми та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Р. Класифікація суб'єктів реалізації державної сімейної політики. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 319–330. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2acac2d9-cf33-4316-abee-e7a76ae5f0cf/content>.
2. Безносюк О. О. Особливості соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців. *Вісник Запорізького національного університету*.

Педагогічні науки. 2011. № 3. С. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2011_3_3.

3. Грабовська Г. М. Прийомна сім'я як форма опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування : виклики сьогодення / Г. М. Грабовська, К. В. Галатенко. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право.* 2022. № 2. С. 106–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2022_2_17.

4. Клименко І. Вивчення інтенсивності та видів насилля у сім'ях військовослужбовців / І. Клименко, О. Конєв. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки.* 2022. Вип. 20. С. 24–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2022_20_5.

5. Куб'як Н. І. Соціально-педагогічна робота з дистантними сім'ями / Н. І. Куб'як, Д. Я. Романюк. *Соціально-гуманітарний вісник.* 2019. Вип. 26–27. С. 62–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2019_26-27_21.

6. Курчатова А. В. Сучасна українська сім'я та її погляди на формування патріотизму в дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки.* 2019. № 4. С. 93–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2019_4_19.

7. Національне опитування щодо сприйняття і обізнаності населенням соціальної політики в Україні. Аналітичний звіт. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/social-policy-awareness>.

8. Мальцева О. В. Надання соціальних послуг сім'ям і дітям : прикладні аспекти моніторингу та оцінки якості. *Габітус.* 2022. Вип. 43. С. 11–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_43_3.

9. Мельник І. П. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з внутрішньо переміщеними сім'ями в Україні. *Науковий часопис*

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24 (1). С. 192–198. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24(1)_29).

10. Моргай Л. А. Робота соціального працівника з проблемними сім'ями. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи*. 2021. Вип. 79 (1). С. 227–230. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2021_79\(1\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2021_79(1)_50).

11. Оксенюк О. Теоретико-прикладні аспекти соціально-педагогічної роботи з сім'ями трудових мігрантів. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. Вип. 1. С. 22–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srso_2023_1_5.

12. Про Концепцію державної сімейної політики : Постанова Верховної Ради України від 17 вересня 1999 року № 1063–XIV. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T991063?an=888&ed=1999_09_17.

13. Про Рекомендації парламентських слухань на тему : «Сімейна політика України – цілі та завдання» : Постанова Верховної Ради України від 8 грудня 2015 року № 854–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-VIII#Text>.

14. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 1057–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80#Text>.

15. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки та затвердження операційного плану заходів на 2024–2026 роки з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2024 р. № 1201–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text>.

16. Проценко О. В. До питання формування механізмів державного управління в роботі з дітьми, які проживають у сім'ях у складних життєвих обставинах. *Ефективність державного управління*. 2019. Вип. 3. С. 131–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2019_3_12.
17. Рибак О. А. Проблеми виховання дітей в сім'ях батьків з інвалідністю. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 7 (1). С. 348–359. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2016_7\(1\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2016_7(1)_34).
18. Руденко Тамара, Потіщук Ольга. Сімейне виховання та стратегії державної сімейної політики в сучасній Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. Випуск 1 (12). С. 35–41. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/e4f7f8c9-f38a-4a33-937d-7fbb720fd7cc/content>.
19. Сімейний кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року № 2947–III (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
20. Сітнік С. П. Державна сімейна політика та механізми її реалізації на регіональному рівні. *Теорія та практика державного управління*. 2019. № 2 (65). С. 172–177.
21. Слюсар Л. Українська родина в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 52 (2). С. 3–20. URL: <https://dse.org.ua/ojs/index.php/dse/article/view/139>.
22. Сурякова М. В. Сім'я у системі цінностей сучасних українців / М. В. Сурякова, І. Б. Учитель. *Габітус*. 2022. Вип. 40. С. 189–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_40_33.
23. Труфанова Ю. В. Державні соціальні допомоги малозабезпеченим сім'ям в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 3. С. 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_22.

24. Як накопичений за час великої війни стрес зараз проявляється у дітях : опитування психологів. URL: <https://voices.org.ua/news/yak-zminylysia-problemy-ditey-za-chas-povnomasshtabnoi-viyny-opytuvannia-psykholohiv>.

25. Ярошенко А. А. Замісна сім'я : від мотивації до успішного виховання дітей. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2020. № 1. С. 162–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2020_1_23.

REFERENCES

1. Antonova O. R. (2017). Klasyfikatsiia sub`iektiv realizatsii derzhavnoi simeinoi polityky. *Naukovyi visnyk natsional`noi akademii vnutrishnikh strav*. 3 (104), 319–330. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2acac2d9-cf33-4316-abee-e7a76ae5f0cf/content>. [in Ukrainian]

2. Beznosiuk O. O. (2011). Osoblyvosti sotsial`noi roboty iz sim`iamy viis`kovosluzhbovtziv. *Visnyk Zaporiz`koho natsional`noho universytetu. Pedahohichni nauky*. 2011. № 3. S. 5–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2011_3_3. [in Ukrainian]

3. Hrabovs`ka H. M. (2022). Pryiomna sim`ia yak forma opiky nad ditmy-syrotamy ta ditmy, pozbavlenymy batkivs`koho pikluvannia : vyklyky sohodennia / H. M. Hrabovska, K. V. Halatenko. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. 2, 106–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2022_2_17. [in Ukrainian]

4. Klymenko I. (2022). Vyvchennia intensyvnosti ta vydiv nasyllia u sim`iakh viis`kovosluzhbovtziv / I. Klymenko, O. Koniev. *Naukovyi chasopys natsional`noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 12 : Psykholohichni nauky*. 20, 24–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2022_20_5. [in Ukrainian]

5. Kub`iak N. I. (2019). Sotsial`no-pedahohichna robota z dystantnymy sim`iamy / N. I. Kub`iak, D. Ya. Romaniuk. *Sotsial`no-humanitarnyi visnyk*. 26–27, 62–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sochumj_2019_26-27_21. [in Ukrainian]
6. Kurchatova A. V. (2019). Suchasna ukrains`ka sim`ia ta yii pohliady na formuvannia patriotyzmu v ditei starshoho doshkil`noho viku. *Naukovyi visnyk Mykolaivs`koho natsional`noho universytetu imeni V. O. Sukhomlyns`koho. Pedahohichni nauky*. 4, 93–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2019_4_19. [in Ukrainian]
7. Natsional`ne opytuvannia shchodo spryiniattia i obiznanosti naselenniam sotsial`noi polityky v Ukraini. Analitychnyi zvit. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/social-policy-awareness>. [in Ukrainian].
8. Mal`tseva O. V. (2022). Nadannia sotsial`nykh posluh sim`iam i ditiam : prykladni aspekty monitorynhu ta otsinky yakosti. *Habitus*. 43, 11–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_43_3. [in Ukrainian]
9. Mel`nyk I. P. (2018). Normatyvno-pravove zabezpechennia sotsialnoi roboty z vnutrishno peremishchenymy simiamy v Ukraini. *Naukovyi chasopys Natsional`noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 11 : Sotsial`na robota. Sotsial`na pedahohika*. 24 (1), 192–198. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24\(1\)_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_011_2018_24(1)_29). [in Ukrainian]
10. Morhai L. A. (2021). Robota sotsial`noho pratsivnyka z problemnymy sim`iamy. *Naukovyi chasopys Natsional`noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5 : Pedahohichni nauky : realii ta perspektyvy*. 79 (1), 227–230. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2021_79\(1\)_50](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_5_2021_79(1)_50). [in Ukrainian]
11. Okseniuk O. (2023). Teoretyko-prykladni aspekty sotsial`no-pedahohichnoi roboty z sim`iamy trudovykh mihrantiv. *Sotsial`na robota ta sotsial`na osvita*. 1, 22–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srso_2023_1_5. [in Ukrainian]

12. Pro Kontseptsiiu derzhavnoi simeinoi polityky : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 17 veresnia 1999 roku № 1063–XIV. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T991063?an=888&ed=1999_09_17.

[in Ukrainian]

13. Pro Rekomendatsii parlaments`kykh slukhan` na temu : «Simeina polityka Ukrainy – tsili ta zavdannia» : Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 8 hrudnia 2015 roku № 854–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/854-VIII#Text>. [in Ukrainian]

14. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky shchodo sotsial`noho zakhystu naselennia ta zakhystu prav ditei, zatverdzheno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 serpnia 2020 r. № 1057–r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2020-%D1%80#Text>. [in Ukrainian]

15. Pro skhvalennia Stratehii zabezpechennia prava kozhnoi dytyny v Ukraini na zrostannia v simeinomu otochenni na 2024–2028 roky ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv na 2024–2026 roky z yii realizatsii : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26 lystopada 2024 r. № 1201–r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text>. [in Ukrainian]

16. Protsenko O. V. (2019). Do pytannia formuvannia mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia v roboti z ditmy, yaki prozhyvaiut` u sim`iakh u skladnykh zhyttievkykh obstavynakh. *Efektivnist` derzhavnoho upravlinnia*. 3, 131–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2019_3_12. [in Ukrainian]

17. Rybak O. A. (2016). Problemy vykhovannia ditei v sim`iakh batkiv z invalidnistiu. *Aktual`ni pytannia korektsiinoi osvity. Pedahohichni nauky*. 7 (1), 348–359. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2016_7\(1\)_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2016_7(1)_34). [in Ukrainian]

18. Rudenko Tamara, Potishchuk Ol`ha. (2024). Simeine vykhovannia ta stratehii derzhavnoi simeinoi polityky v suchasnii Ukraini. *Sotsial`na robota ta sotsial`na osvita*. 1 (12), 35–41. URL:

<https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/e4f7f8c9-f38a-4a33-937d-7fbb720fd7cc/content>. [in Ukrainian]

19. Simeinyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10 sichnia 2002 roku № 2947–III (iz zminamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>. [in Ukrainian]

20. Sitnik S. P. (2019). Derzhavna simeina polityka ta mekhanizmy yii realizatsii na rehionalnomu rivni. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*. 2 (65), 172–177. [in Ukrainian]

21. Sliusar L. (2023). Ukrains`ka rodyna v umovakh viiny. *Demohrafiia ta sotsial`na ekonomika*. 52 (2), 3–20. URL: <https://dse.org.ua/ojs/index.php/dse/article/view/139>. [in Ukrainian]

22. Suriakova M. V. (2022). Sim`ia u systemi tsinnosti suchasnykh ukrainsiv / M. V. Suriakova, I. B. Uchytel. *Habitus*. 40, 189–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_40_33. [in Ukrainian]

23. Trufanova Yu. V. (2022). Derzhavni sotsial`ni dopomohy malozabezpechenym sim`iam v umovakh voiennoho stanu. *Aktual`ni problemy pravoznavstva*. 3, 130–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprpr_2022_3_22. [in Ukrainian]

24. Yak nakopychenyi za chas velykoi viiny stres zaraz proiavliaiet`sia u ditiakh : opytuvannia psykholohiv. URL: <https://voices.org.ua/news/yak-zminylysia-problemy-ditey-za-chas-povnomasshtabnoi-viyny-opytuvannia-psykholohiv>. [in Ukrainian]

25. Yaroshenko A. A. (2020). Zamisna sim`ia : vid motyvatsii do uspishnoho vykhovannia ditei. *Naukovyi visnyk Pivdennoukrais`koho natsional`noho pedahohichnoho universytetu imeni K. D. Ushyns`koho*. 1, 162–171. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/punpu_2020_1_23. [in Ukrainian]